

Капраль М. Іван Ткаченко, Федір Оксанич як послідовники видатного українського педагога Василя Сухомлинського //Освітній простір. Глобальні, регіональні та інформаційні аспекти. – Чернівці: Черемош, 2010. - №1. – С.48-49

Капраль М.,

викладач Педагогічного коледжу

ЛНУ ім. Івана Франка, аспірант

**ІВАН ТКАЧЕНКО, ФЕДІР ОКСАНИЧ
ЯК ПОСЛІДОВНИКИ ВИДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕДАГОГА
ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО**

У статті розкриваються педагогічні ідеї вчителів-новаторів, послідовників В.О.Сухомлинського, І.Г.Ткаченка та Ф.Ф.Оксанича; розглядаються дидактичні системи їхніх авторських шкіл, як одних із провідних Кіровоградщини.

***Ключові слова:** педагог-новатор, новаторські педагогічні ідеї, передовий педагогічний досвід.*

В історії педагогічної освіти 60-х-80-х років помітно, що Кіровоградщина завжди була на передньому рубежі різноманітних підходів у галузі освіти. Підтвердженням цього є сміливі неординарні пошуки ще в 1867 році Миколи Федоровського у навчанні грамоти і професії в Єлисаветградському ремісничо-грамотному училищі (єдиному такому закладі царської Росії); стежинки Софії Русової в дошкільному вихованні; оригінальне розв'язання педагогічних проблем у перші роки існування Української держави (1917-1921); перші кроки становлення А. Макаренка на теренах цього краю; неординарні підходи до навчально-виховного процесу в 50-70 рр. минулого століття (В.Сухомлинський, О.Хмура, А.Резник, І.Ткаченко, Ф.Оксанич); це і досвід випереджуючого переходу (порівняно з усім Радянським Союзом) від 7-річної до 8-річної освіти (Созонівська, Катеринівська, Аджамська та Кіровоградська № 25 восьмирічні

школи, Павлиська середня та ін.); реалізація політехнічного принципу, створення учнівських виробничих бригад і таборів праці й відпочинку (Новопразька, Богданівська, Комишуватська, Кіровоградська № 5 середні школи та ін.); нові форми трудових об'єднань учнів-міні-колгоспів (Кропивницька середня школа); першість у створенні міжшкільних майстерень (1962), міжшкільних навчально-виробничих комбінатів (Гайворон, Новоукраїнка, Олександрія, Войнівка, Вільшанка) (1964); навчання дітей 6-річного віку (Знам'янський район, м.Знам'янка); дошкільне виховання (Суботці, Новоархангельськ, Кіровоград та ін.); перехід на модернізований зміст освіти в 70-ті роки; це й експериментальні підходи до розробки наукових основ диференціації навчання в старших класах (О.Хмура і його помічники в школах м. Кіровограда №№6,11,13, 14,18,24,27) і пізніше в початкових класах (Світлана Логачевська). Це той фон, де вмілим порадином, науковим керівником був Василь Сухомлинський [6, с.3].

Василь Олександрович Сухомлинський залишив нам золоту спадщину як директор, вчитель і, передовсім, педагог-новатор.

Не дивно, що у Василя Сухомлинського з'явилися послідовники, зокрема вчителі-новатори Іван Ткаченко і Федір Оксанич, які творчо працювали на Кіровоградщині.

Метою статті є окреслення новаторських ідей І.Г.Ткаченка і Ф.Ф.Оксанича як послідовників Василя Олександровича Сухомлинського.

У той період, як і нині, реформування змісту шкільної освіти перебувало в епіцентрі актуальних суспільно-культурних і навчально-виховних проблем. Погляди видатного українського педагога-гуманіста та його послідовників співзвучні із важливими сучасними науково-практичними завданнями, що стоять перед освітою на етапі її модернізації.

З початком «відлиги» в радянському суспільстві (50—80-і роки) розпочалася нова епоха, яка дала поштовх для розвитку ідей в освіті, її домінантою стали гуманістичні ідеї Василя Олександровича Сухомлинського про необхідність піднесення людини як найвищої соціальної цінності, формування національної і людської гідності у школярів, розвиток творчих

здібностей особистості на основі партнерської суб'єкт-суб'єктної взаємодії та етичних цінностей.

Згодом, в 90-ті роки була висловлена думка про значний вплив ідей В.О.Сухомлинського на розвиток тогочасної освіти в державі. Існують твердження про те, що свої погляди педагог-новатор активно відстоював в Академії педагогічних наук, на нарадах працівників народної освіти, а також в періодичній пресі. Їх поділяли вчителі, батьки й самі учні. Ідеї, погляди, що їх висловлював В.О.Сухомлинський, вплинули значно сильніше, ніж це прийнято вважати, на деякі положення тез ЦК КПРС і в кінцевому рахунку на прийнятий в грудні 1958 року Закон про зміцнення зв'язку школи з життям [5, с.383].

Розвитку інноваційних ідей сприяли й інші тогочасні нормативні документи, зокрема Постанова ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР від 10 липня 1984 року №218 «Про подальше вдосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення умов роботи загальноосвітньої школи».

Особливу увагу у своїй педагогічній діяльності Василь Олександрович приділяв ідеї самооцінки й неповторності, талановитості кожної дитини, вільному розвитку особистості в педагогічно продуманих умовах; включенню соціального середовища в сферу педагогічних впливів; природному вихованню (в єдності з природою) як головному чиннику формування людини – її розуму, почуттів, емоцій («уроки мислення на природі», «школа під голубим небом», «школа радості»); організації переживання дітьми нагромадженого досвіду; висуненню слова вчителя як провідного засобу виховання особистості; відмові від колективних засобів впливу на особистість; розробці комплексної програми «виховання красою» людини, природи, вчинку; введенню статевого виховання в структуру навчально-виховного процесу; вирішенню проблеми біологічного і соціального на користь двофакторного впливу (врахування крім соціальних чинників, фізичного стану, статі, спадковості, рівня розвитку здібностей) [5,с.385].

У 90-ті роки ХХ ст., за визначенням академіка О.Савченко, сформувався напрям в історії педагогіки – “сухомлиністика”, який, спираючись на творчий доробок В.Сухомлинського, досліджує і поширює його спадщину, підтримує

досвід реалізації й розвиток його ідей в практиці багатьох педагогічних колективів України та за її межами. Він об'єднав передусім педагогів з України, а також з Росії, Вірменії, Греції, Китаю, Німеччини та інших країн [4, с.4].

Основні тенденції розвитку передового педагогічного досвіду Василя Сухомлинського дістало своє найбільш повне відображення у діяльності Богданівської середньої школи Знам'янського району Кіровоградської області. У статті «Народний учитель» В.О. Сухомлинський висловлює свої думки з приводу того, яким має бути народний учитель: «Справді, народний учитель - людина, яка вміє «глаголом жечь сердца людей». І взірцем народного вчителя він вважав Івана Гуровича Ткаченка. Пояснював, чому. На його думку, Іван Гурович мав «велику внутрішню культуру... знання душі дітей... моральне право вчити і повчати». За словами В.О. Сухомлинського, І.Г. Ткаченко «міг помітити в кожній людині її золоту жилу, її живинку, допомогти їй побачити себе» [8, с. 8].

Так, значний внесок у розробку теорії та практики навчання і виховання школярів зробив український вчений-педагог Іван Гурович Ткаченко (1919–1994) – Герой Соціалістичної Праці, заслужений учитель України, друг і послідовник Василя Олександровича Сухомлинського, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Кіровоградського державного педагогічного інституту, старший науковий співробітник лабораторії трудового виховання і профорієнтації учнів сільської школи науково-дослідного Інституту педагогіки України, базою якої стали Богданівська й Трепівська середні школи, депутат Верховної Ради УРСР, кавалер багатьох орденів і медалей. Протягом 35 років він очолював Богданівську середню школу № 1 Знам'янського району Кіровоградської області й присвятив усе своє життя практичній і теоретичній педагогічній діяльності [2, с.5]. Завдяки Івану Гуровичу діяльність цієї школи відзначалася продуманістю системи трудового виховання, яке було провідним у навчально-виховному процесі, спрямування на психологічну і практичну підготовку кваліфікованих робітників сільськогосподарського господарства.

Як педагог-практик і педагог-науковець І.Г.Ткаченко постійно стежив за новинами в галузі педагогіки і психології як України, так і за кордоном. Вивчав

досвід В.О.Сухомлинського, А.С.Макаренка, налагоджував ділові зв'язки з багатьма передовими педагогами (Г.Д.Нестеренком, В.І.Білавичем, М.М.Ставчинським та ін.), науковими установами країни. Так, на думку окремих педагогів, І.Г.Ткаченка слід вважати основоположником сухомлиністики 1970-1994 рр. (А.Іванко, С.Орел, Н.Калініченко, Г.Перебийніс).

Діяльність Івана Гуровича слід розглядати під кутом зору ідей саме В.О.Сухомлинського. Ці дві особистості діяли разом, підтримуючи один одного і надихаючи всіх, з ким співпрацювали, на великі справи. Кожний твір В.О.Сухомлинського проходив через думки І.Г.Ткаченка і його творчу практику. Основні ідеї Василя Олександровича втілювалися Іваном Гуровичем у життя, набували життєвого змісту, відображались у діяльності колективу Богданівської середньої школи, і робилося все це з великим успіхом [8, с. 8].

Зокрема, В.О.Сухомлинський називав І.Г.Ткаченка справді народним учителем. У цьому контексті О.В.Сухомлинська зазначає: «Творча й особиста дружба об'єднувала його й Івана Гуровича Ткаченка, який, віднайшовши свій шлях у педагогіці, звіряв свої ідеї з поглядами Василя Олександровича, радився з ним, щиро радів його успіхам та підставляв своє чоловіче плече, підтримував, коли на павлівського директора обрушився шквал незаслуженої критики. Іван Гурович продовжував бути одним із найбільш відданих прибічників Василя Олександровича після його передчасної смерті»[1, с. 37].

Розглянемо детальніше новаторські педагогічні ідеї Івана Ткаченка.

Окрім впровадження системи трудового навчання та виховання, І.Г.Ткаченко працював над проблемою забезпечення дидактичних умов ефективності навчання в процесі пізнавальної діяльності учнів на уроці. Пріоритетними серед них вважав такі:

- наукова організація праці на всіх етапах уроку;
- поєднання проблемності в навчанні з науковою інформацією знань, створення оптимальних ситуацій для пошукової діяльності учнів;
- диференціація навчання в процесі уроку відповідно до психологічних особливостей кожної особистості;

- проектування всіх можливих варіантів діяльності кожного учня у проблемній ситуації;
- аналіз навчального матеріалу з різних кутів зору: наукового, психологічного, логічного, дидактичного і виховного, добір вправ і задач, які найповніше розкривають тему й мету уроку [5, с.488].

Іван Гурович убачав науковий і виховний зміст уроку в тому, щоб виховувати любов до знань, розвивати постійне прагнення до їх поповнення і збагачення, щоб знання стали переконанням кожного учня. Для забезпечення практичного здійснення цієї мети педагог сформулював п'ять вимог до змісту уроків, які і сьогодні є основою діяльності Богданівської середньої школи. Вони передбачають:

- єдність наукових і психологічних основ уроку на основі чуттєвого і логічного пізнання;
- створення проблемних ситуацій на всіх етапах уроку, особливо на тому етапі, де вивчається новий матеріал;
- використання наочності, яка має виконувати дві взаємопов'язані функції: з одного боку, пояснювати та ілюструвати певне поняття, закон, правило, закономірність тощо, а з другого — її форма і зміст мають викликати потребу в логічному абстрактному мисленні учнів;
- диференціація в навчанні, яка спирається на індивідуальні особливості учня і водночас розвиває їх;
- роль і значення домашнього завдання, яке своєрідно повторює увесь процес і зміст уроку [5, с. 288-289].

Завдяки вищеназваним чітко визначеним умовам забезпечується ефективність протікання навчально-виховного процесу. На підтвердження послідовництва Івана Ткаченка варто зауважити, що Василь Олександрович Сухомлинський вперше в історії української педагогіки розробив 12 принципів трудового навчання і виховання, а Іван Гурович блискуче апробував і реалізував їх, вносячи певні корективи, у своїй Богданівській школі [3, с.6].

Великим послідовником В.О.Сухомлинського був Ф.Ф.Оксанич, який тісно співпрацював також з І.Г.Ткаченком. Федір Федорович Оксанич (1914-

1997) – Відмінник народної освіти УРСР, Заслужений учитель УРСР, директор Новопраської середньої школи Кіровоградської області (1944–1974).

Як В.Сухомлинський та І.Ткаченко, Федір Оксанич впроваджував у школі передові ідеї щодо трудового навчання і виховання, а також вносив корективи у цю систему з власного досвіду.

Він був переконаний, що навички продуктивної праці будуть корисні і тим, хто стане вченим, лікарем, вчителем, інженером, економістом. Для системної профорієнтаційної роботи у Новопраській середній школі існували різні гуртки за інтересами школярів, зокрема: фізико-технічний, астрономічний тощо. Окрім того для трудового виховання та профорієнтації слугували навчально-дослідна ділянка, навчальні майстерні, шкільна обсерваторія, навчально-виробнича бригада та ін. Наприклад, на період проходження виробничої практики школярі отримували завдання, вівся щоденник, а в кінці кожен учень отримував довідку-характеристику про результати виробничої практики (майже як у профтехучилищі). Практичні завдання виконувалися на виробничих ділянках (сад, оранка, збір врожаю комбайном, тваринницька ферма тощо).

Систематична дослідницька робота, яка проводилася в школі допомагала членам бригади добре оволодівати агротехнікою, знаходити шляхи, методи вирощування високих урожаїв сільськогосподарських культур. Важливе місце в діяльності юних дослідників займала робота в тваринництві. Про ефективність дослідів засвідчували їх результати [7, с.106-107].

Протягом 20 років юннати школи займались дослідженням оптимальних умов вирощування тутових шовкопрядів, а також кролеводством.

Школа на чолі з директором тісно співпрацювала з науково-дослідними інститутами та установами. Так, за рекомендаціями вчених юні дослідники Новопраської школи провели понад 150 дослідів, переважна більшість яких знайшла своє практичне використання у виробництві.

Його погляди ще в ті часи були співзвучні з концепцією сучасної профільної школи. Цікавими у системі трудового виховання були закони Новопраської школи. Серед них можна виокремити такі:

- а) поєднувати вивчення основ наук і виробництва;

- б) раціонально використовувати базове виробництво, його технічну базу, а також навчальне обладнання школи, робочі кімнати, лабораторії, майстерні, дослідну ділянку;
- в) постійні зв'язки з науковими установами, спеціалістами господарства, виконання їх завдань;
- г) прогнозувати в навчально-виховному процесі розвиток у школярів ініціативи творчої діяльності в галузі науки, техніки (робота на уроках, в гуртках, в позаурочний час, клубах, учнівській виробничій бригаді, на полях, дослідних ділянках і т. д.);
- ж) забезпечення участі в суспільно-корисній праці на допомогу виробництву [7, с.108].

Федір Федорович стверджував, що мета школи не тільки допомогти учням у виборі професії й прищепити їм риси сучасного трудівника-виробника, інтерес до творчої діяльності, бажання працювати найкраще, розвивати естетичний смак, навчити тримати робоче місце в порядку.

За успіхи у трудовому вихованні Президія Верховної Ради УРСР нагородила школу *Почесною грамотою*. Школа відзначалася грамотами Міністерства освіти, ЦК ЛКСМ України, облвиконкому, обласного відділу народної освіти, галузевого обкому профспілки. Трудове навчання тісно пов'язувалось з політехнічною освітою, що забезпечувало засвоєння учнями основ наук про природу і суспільство, озброювало їх уміньми і навичками застосовувати знання у виробництві, у сфері матеріально-побутового обслуговування, виховувало любов до праці, відповідальне відношення до державного і суспільного майна, розвивало конструкторські і дослідницькі здібності, сприяло професійній орієнтації і свідомому вибору професій.

На сьогодні Премією імені Федора Оксанича нагороджуються кращі вчителі Олександрівського району Кіровоградської області.

Досвід трудового навчання і виховання Новопраської школи став надбанням не лише Кіровоградщини, а й України та далеко за її межами. [7, с. 109].

Таким чином, охарактеризувавши педагогічну спадщину В.О.Сухомлинського та передові педагогічні ідеї його послідовників – І.Г.Ткаченка та Ф.Ф.Оксанича – можна зробити наступні висновки:

1. Розвиток передових ідей у середній загальноосвітній школі 70-90-х рр. минулого століття був зумовлений тогочасними освітніми нормативними документами, зокрема Постановами Центрального Комітету КПРС та Ради

Міністрів УРСР «Про подальше вдосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення умов роботи загальноосвітньої школи» (№218 від 10 липня 1984 р.), «Про удосконалення системи вивчення і поширення передового педагогічного досвіду» (№2/3 від 29 січня 1987 р.) та ін.

2. Протягом 70-90-х рр. ХХ ст. педагогічна наука збагатилася змістовними дослідженнями, присвяченими педагогічній і науковій діяльності видатного українського вченого-педагога В.О.Сухомлинського, але залишається малодослідженим життя, педагогічна діяльність багатьох відомих педагогів Кіровоградщини, зокрема його послідовників І.Г.Ткаченка та Ф.Ф.Оксанича.

3. Системний і цілісний аналіз узагальненого досвіду Павлиської, Богданівської та Новопраської шкіл дозволив визначити загальносистемний підхід та педагогічні системи, що виступають предметом наукових досліджень і спираються на філософські, соціологічні, психологічні та суто педагогічні засади. Важливим напрямом у їх вивченні є виокремлення й обґрунтування авторських педагогічних систем. За умови чітко визначеного носія (або носіїв) оригінальних ідей і їх практичного втілення можна говорити про “авторську педагогічну систему” вищезгаданих освітніх закладів.

Таким чином, новаторський пошук повинен породжувати нових шукачів, стимулювати активізацію творчого начала в кожного вчителя. Бо без цього не можна уявити нашої школи сьогодні.

Література

1. Калініченко Н. А. Перебийніс Г. М. Сучасники В. О. Сухомлинського. – Кіровоград : Народне слово, 1998. – 260 с.
2. Максимчук О.В. Система трудового виховання в педагогічній спадщині І.Г.Ткаченка: Автореф. дис.... канд. пед. наук: 13.00.01: / Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. В. Винниченка. - Кіровоград, 2002. – 27 с.
3. Орел С. «Виховати людину, яка б уміла трудитися і головою, і руками, - колосально важлива річ...» // Дзеркало тижня. – 2009. – 21-27 березня. – С.6
4. Сараєва О.В. Педагогічна система В.О. Сухомлинського в науковому доробку вітчизняних учених: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01: – інститут педагогіки АПН України. - К., 2007. – 26 с.
5. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 Т. / За ред. О.Сухомлинської. – Т.2. – К.: Либідь, 2005. – 550 с.
6. Хижняк Б. Василь Сухомлинський і кіровоградці //Вечірня газета. – 2005. – 21 січня. – С.3
7. Хижняк Б. Шкільна нива Ф.Ф.Оксанича // Педагогіка толерантності. – 2007. - №3. – С. 99-111
8. Шевченко І. Іван Гурович Ткаченко в колі своїх учителів і послідовників// Рідна школа. – 2009. - №8-9. – С.6-10.